

mati Kálmán, a Hajdú-Bihar megyei tanács elnökhelyettese, Pataki Tiborné, a Pedagógusok Szakszervezetének elnökhelyettese.

Az ünnepi beszédet Köpeczi Béla művelődési miniszter tartotta. Mindenekelőtt áttekintette a magyar óvónő- és tanítóképzés fejlődését, kiindulva az I. Ratio Educationistól és eljutva a magyar óvónő- és tanítóképzés jelenlegi helyzetéhez és feladataihoz. Részletesen foglalkozott e két iskolatípus felszabadulás utáni reformjaival, és elemezte az Elnöki Tanács 1958. évi 26. számú rendeletének jelentőségét, amely intézkedett arról, hogy az óvónő- és tanítóképző intézeteket 1959-től felsőfokúvá emeljék. Ez a rendelkezés 11 felsőfokú tanítóképzőt és három felsőfokú óvónőképzőt hozott létre. Beszéde további részében a miniszter azt hangsúlyozta, hogy az óvodai és az általános iskolai oktatást jobban össze kell hangolni s óvakodni attól a veszélytől, hogy az óvodát tegyük rossz értelemben vett iskolává és fordítva. A tanító- és óvónőképzés továbbfejlesztésének éppen ezért legfontosabb feladatául azt jelölte meg, hogy a pedagógusképzésben meg kell teremteni a szükséges egységet. Az óvodai és az általános iskolai oktatás összehangolása nélkül nem lehet eredményesen elterjeszteni az új módszereket, nem lehet megteremteni a munkához elengedhetetlen pedagógiai légkört és kialakítani a megfelelő gyermekszemléletet. Foglalkozott az oktatás-nevelés feltételeinek megváltozásával, az óvodai ellátás általánossá tevésével, az iskolai zsúfoltság enyhítésével új tantermek építése révén, és azzal a törekvéssel, hogy a párt és a kormány javítani szeretné a pedagógusok anyagi helyzetét, erkölcsi és társadalmi megbecsülését.

Beszédének elmondása után a miniszter ötven pedagógusnak adott át jubileumi emléklapokat.

Az ünnepséget Nyilas Viktor, a Debreceni Tanítóképző Főiskola főigazgatója zárta be, amelyen a Debreceni Tanítóképző Főiskola, valamint a Maróti Kórus adott műsort.

Az első nap eseményeihez tartozott az iskolatörténeti kiállítás, a művészeti, oktatástechnikai, könyvtári és bábkiállítás megnyitása is. Este ősbemutató keretében került sor Csenki Imre-Vargha Balázs: A tücsök és a hangyák című gyermekopera előadására a Tanítóképző Főiskola hallgatói és a gyakorlóiskola tanulói részvételével.

Április 27-én tudományos felolvasó ülésen vettek részt az ünneplők. Mindenekelőtt Köté Sándor egyetemi tanár, a neveléstudományok doktora és Szövényi Zsolt, a Művelődési Minisztérium osztályvezetője adták át az évfordulóra meghirdetett pályázat nyerteseinek a díjakat. A tudományos felolvasó ülésen 14 előadás hangzott el. Ezek az előadások széleskörűen fogták át a tanító- és óvónőképzés pedagógiai problémáit. Több előadó foglalkozott a tanítóképzés történetének egészével, illetve

egy-egy részproblémáival, különösen 1959 óta. Kiemelt téma volt a tanító- és óvónőképzés tantervi problémáinak elemzése. Az előadások között szerepelt még pl.: A FEB szerepe az óvónőképzésben; a népművelőképzés a tanítóképzésben; az orosz szakkollégium története a felsőfokú tanítóképzésben; pályakezdő tanítók új lakótelepi iskolában; az úttörővezetői tevékenységre való felkészítés a tanítóképző főiskolán; felkészülés és felkészítés az értelmiségi szerep vállalására; törekvések a szocialista országok tanítóképzésének megújítására; a sárospataki és kecskeméti képzés történeti elemzése. A tudományos felolvasó ülést Kődöböcz József főiskolai tanár összegezte és értékelte zárta be.

Dr. BEREZKI SÁNDOR

„PEDAGÓGUSI” ETIKA VAGY NEVELÉSETIKA?

A „pedagógus társadalom” mindennapi munkája során, valamint a népszerűsítő pedagógiai irodalomban, sőt egy-két helyen az etikai szakirodalomban is egyre gyakrabban találkozunk az alábbi kifejezésekkel: „tanár-etika”, „pedagógusi” etika, „pedagógusi” erkölcs, „foglalkozási” erkölcs stb. Közös e kifejezésekben, fogalmakban az, hogy nem tagadják az általános erkölcsi érték- és normarendszer pedagógusokra és tanítványokra ható érvénycsülsését, de ugyanakkor a nevelő-oktató munka feltételezett erkölcsi sajátosságaira akarnak utalni. Az elnevezések sokfélesége e feltételezett erkölcsi sajátosságok kidolgozatlanágát, eltérő értelmezését mutatják.

Megfigyelhető az, hogy a nevelési-oktatási folyamat erkölcsi sajátosságaira utaló kifejezések egyik része ezeket erkölcsiként, másik része etikaként értelmezi, de az is, hogy e sajátosságokat leszűkítik a tanár tevékenységére („pedagógusi” etika), vagy egy-egy foglalkozásra („foglalkozási” erkölcs). Olyan kísérletek is találhatók, hogy a pedagógiától közelitenek az erkölcshez (a „nevelés” erkölcsé, „pedagógiai” etika, „pedagógia” etikája), illetve az erkölcs oldaláról a pedagógiához, a neveléshez (az etika pedagógiája, etikai pedagógia, erkölcsi nevelés). Mindkettő a pedagógusok és az etikusok körében egyaránt megfigyelhető.

Az elnevezések sokfélesége mögött meghúzódó eltérő tartalom és terjedelem néhány, ma már az etikai irodalomban sokak által axiómának tartott tétel felcsevegését teszi szükségessé. Ezek közül egyik az erkölcs és az etika viszonya. Etikátörténeti tény, hogy az erkölcs a valóságban létező, köztudatban élő norma- és értékrendszert, magatartást, a megvalósult és megvalósuló, vagyis a gyakorolt erkölcsöt, az etika pedig az erkölccsel foglalkozó elméletet mint filozófiai jellegű társadalmi szaktudományt jelöl. Etikátörténeti tény az is, hogy az erkölcs és az etika egymástól elválaszthatatlan. Vagy

úgy alakul ki az etika, hogy a gyakorolt erkölcsöt elemzi, vagy úgy jön létre a gyakorolt erkölcs, hogy azt előre – írott erkölcs formájában – az etika kidolgozza. Mindez azt jelenti, hogy a „pedagógus” etika, illetve a „pedagógusi” erkölcs (és nem a pedagógus erkölce) egymást feltételezik.

De közelítsük meg a problémát az etika struktúrájának oldaláról. Az etikát filozófiai jellegű társadalmi szaktudománynak neveztük. Ezért az etikák jellegük szerint a nagy filozófiai irányzatok alapján polarizálódnak. Ilyen értelemben beszélünk a marxista etikáról is. A marxista etika – többek között – egyrészt az általános etikai elméletből tevődik össze, amely „mi az erkölcs?” kérdést válaszolja meg, másrészt a szocialista-kommunista erkölcs elméletéből tevődik össze, amely „mi az erkölcsös a szocialista-kommunista társadalomban?” kérdést válaszolja meg, de a marxista etikán belül megtaláljuk a szakterikát is, amelyek egy-egy csoport sajátos erkölcsi kérdéseivel foglalkoznak. Ebben az értelemben a „pedagógusi” etikának, mint szakterikának van létjogosultsága a marxista etikán belül.

Továbbá úgy ítéljük meg, hogy a nevelőoktató munkának is megvannak azok a sajátos erkölcsi vonásai, amelyek a társadalomban gyakorolt osztály-, rétegerkölcstől az általános vonások egyezésén túl eltérővé teszik. Ha mindez igaz, ebben az értelemben van létjogosultsága „pedagógusi” erkölcsről mint „foglalkozási” erkölcsről beszélni. Természetesen nem külön erkölcsről van szó, hanem az erkölcs sajátos érvényesüléséről az oktatási-nevelési folyamatban. Azaz a pedagógusnak és a tanítványnak megvan a maga erkölcsisége, amely mindkettőt magatartását, mint emberét szabályozza. De az egymáshoz való viszonyukban jelentkező sajátosságokat (ellentmondásokat) sajátosan kell szabályozni.

A „pedagógusi” erkölcsöt a „foglalkozási” erkölcs körébe soroltuk. Ide tartozik rajta kívül még pl. az orvos-erkölcs, a kereskedelmi erkölcs, bizonyos értelemben a közlekedési morál stb. A „pedagógusi” etikát pedig a marxista etikán belül szakterikának tartottuk. Ilyen szakterika még pl. az orvosi etika, szolgáltatási etika, sportetika stb.

A „pedagógusi” erkölcs foglalkozási erkölcs, s mint ilyen, része a munkaerkölcsnek, a munkaerkölcs pedig a szocialista-kommunista erkölcsnek. A szocialista-kommunista erkölcs, amikor megvalósul, a társadalmi élet és az egyes ember számára is három területen: a munka, a közélet és a magánélet területein realizálódik. A szocialista-kommunista erkölcs norma- és értékrendszerében vannak olyan erkölcsi normák és értékek, amelyek az emberi kapcsolatok mindhárom fenti területét szabályozzák, de olyanok is, amelyek csak egy-egy területre vonatkoznak.

A munkaerkölcs azokat a normákat és értékeket öleli fel, amelyek az embernek a mun-

kához, munkavégzése során egymáshoz, valamint a munka eredményéhez való viszonyukat szabályozzák. Ezek az erkölcsi normák és értékek tovább konkretizálódnak – azaz már nem az általános alany nevében fogalmazódnak meg, hanem az adott hivatást gyakorlók nevében – az egyes foglalkozási erkölcsökben, ív a „pedagógusi” erkölcsben is.

Amíg a foglalkozási erkölcsök a munkaerkölcs normáit és értékeit konkretizálják, azok sajátos érvényesülését is tartalmazzák, addig a szakterikák – a „pedagógusi” etika is –, azt vizsgálják, hogy miért érvényesülnek az adott területen az általános normák és értékek sajátosan.

Ha megfigyeljük a fentebb felsorolt „foglalkozási” erkölcsöket és szakterikákat, olyan közös vonásokat találhatunk közöttük, amelyek magyarázzák, hogy miért nincs minden foglalkozásnak „erkölce”, illetve miért nincs annyi szakterika, ahány tevékenységi mód, fajta van. A társadalmi munkamegosztás következtében létrejöttek és intézményesedtek olyan emberi foglalkozások, hivatások, amelyekben az egyik ember tevékenysége a másik emberre irányul. Pl. az orvos és a beteg, a pedagógus és a tanítvány, az eladó és a vevő, az ügyész és a vádlott stb. kapcsolatok. Ezek az emberi kapcsolatok az anyagi javakat előállító intézmények emberi kapcsolataira nem jellemző sajátosságokkal, vagyis nem általános, csak egyes csoportokra jellemző sajátosságokkal is rendelkeznek. Az ilyen típusú emberi kapcsolatok erkölcsi szabályozása a „foglalkozási” erkölcsök tartalma.

E kapcsolatok közös vonása tehát, hogy az egyik ember tevékenysége a másik emberre irányul, hogy egyik fél e kapcsolatban a tevékenység alanya, a másik a tevékenység tárgya. Úgy jön létre általában az ilyen típusú emberi kapcsolat, hogy az egyik embernek szüksége van arra a szaktudásra, amellyel a másik rendelkezik. Ezért ebben az emberi viszonyban a két ember közül az egyik – az esetek többségében – kapcsolatot meghatározó tényező. Erre a viszonyra is jellemző, hogy két ember kölcsönös kapcsolatáról van szó, de a kölcsönhatásban egyik domináns elem. Az ilyen típusú ember-ember kapcsolat sajátos morális tartalmára utal a „hálapénz”, a „borraváló”, az „ajándékozás” stb. Tovább színezheti ezt a fajta ember-ember kapcsolatot, hogy elvileg mindkét fél azonos, vagy más-más általános erkölcsi norma- és értékrendszer hordozója lehet.

A felsorolt sajátosságok azt mutatják, hogy az ilyen fajta ember-ember kapcsolat közös lényege, hogy itt a kapcsolat tartalma (szaktudás) szempontjából nem egyenlők között alakul ki viszony. Ez pedig magában hordozza az egyenlők és nem egyenlők harmóniájának és diszharmóniájának váltakozását, mint e kapcsolat fő jellemzőjét. Ez az a prizma, amelyen az erkölcsi normák érvényesülése megtörik,

vagyis ez adja meg az érvényesülés sajátosságait. A foglalkozási erkölcsök e közös sajátossága megadja a szaktetikák közös vonását is, azt, hogy kutatási területük az egyenlők és nem egyenlők viszonyában érvényesülő harmónia és diszharmonia váltakozásának hatása az erkölcsi normák érvényesülésére.

Amint látjuk tehát, nem az egyik vagy a másik fél szerepét vizsgálják a szaktetikák ebben a kapcsolatban, hanem kölcsönhatásukban, törekvéseikben levő találkozások és ütközések erkölcsi sajátosságait. Ez pedig megkérdőjelezi a „pedagógusi” erkölcs, „pedagógusi” etika, mint elnevezések helyességét, hiszen a pedagógus és a tanítvány, a felnőtt és a gyermek kölcsönhatásából, kölcsönös kapcsolatából csak a viszony egyik meghatározóját emeli ki. Mivel a pedagógus és a tanítvány viszonyának lényege a nevelés a maga harmóniájával és diszharmoniójával, jobb elnevezésnek tűnik a „nevelési erkölcs”, „nevelési viszonyok erkölce”, illetve „nevelés-etika”, „nevelési viszonyok etikája” megjelölés. Ezzel már a későbbiekben kifejezték elébe is vágunk, mert ez az elnevezési javaslat a pedagógus és a tanítvány viszonya sajátosságainak egyik konklúziója.

A pedagógus és a tanítvány viszonyára is jellemző mindaz, amit a „foglalkozási” erkölcsök közös sajátosságaiként kimondunk, hogy az egyenlők és a nem egyenlők harmonikus és diszharmonikus viszonya; de ettől eltérő vonásai is vannak, mert másként jelentkezik az erkölcsi értékrend. A sajátosságokat röviden – fontossági sorrend nélkül – az alábbiakban lehetne összefoglalni.

1. A pedagógus és a tanítvány viszonyának célszerűsége a nevelés. Ezért jött létre a kapcsolat, ezért van, s csak addig létezik, amíg nevelés van. A nevelés a szülő és a gyermek, a felnőtt és a gyermek, fiatal viszonyban is megtalálható, ez adja a nevelés ösztársadalmi jellegét, de ezekben a kapcsolatokban a nevelés a viszony egyik oldala csupán. A nevelés a pedagógus és a tanítvány viszonyának egész keretét, terjedelmét meghatározza, tartalmát kitölti. (A nevelésnek alárendeljük az oktatást mint egyik sajátos területét.)

2. A pedagógus és a tanítvány viszonyának lényege, a nevelés alapvető ellentmondást foglal magában. A ma tanítványát, a mai eszközökkel és módszerekkel, a ma pedagógusának a jövő embertípusává kell nevelni. Ez a forrása a „van” és a „kell”, a valóság és az eszmény viszonyának, de ez a következménye a nevelés harmóniájának és feszültségeinek is.

3. A pedagógus és a tanítvány viszonyában a nevelés egyszerre társadalmi és egyéni szükségleteket elégít ki. A kapcsolatot az állam, a szülő és a tanítvány kezdeményezheti. Általános iskolás korban a kapcsolat kezdeményezője az állam a szülők beleegyezésével, középiskolás korban már főleg a szülő, egyetemista korban pedig elsősorban a tanítvány. A diáknak is megvan a szükséglete a felnőtté vá-

lásra, de ez az általános iskolába belépés idejére még nem tudatosodik benne, sokszor még szülőkben sem, pl. cigánycsaládoknál. Ezért népgazdasági érdekből az általános iskola elvégzését az állam írja elő. A középiskolában már nagyobb a tanítvány kapcsolatteremtő szerepe, de meghatározó a szülőknek a gyermek jövőjével kapcsolatos elképzelése. A pedagógus és a tanítvány közötti kapcsolat megteremtésében legnagyobb szerepe a tanítványnak az egyetemista-főiskolás korban van, hiszen elég gyakran szülői akarat ellenére történik a továbbtanulás. Ennek ellenére itt sem hanyagolható el a szülői hatás. A fentiek miatt a pedagógus és a tanítvány viszonyban a társadalmi és egyéni érdek harmonizál vagy ütközik. A pedagógus feladata e kettő egyeztetése.

4. A pedagógus és a tanítvány viszonya az egyenlők és a nem egyenlők viszonya. Mint egyenlők viszonya azt jelenti, hogy tisztelik egymás emberi méltóságát. A pedagógus nem él vissza helyzetével, csak azt az udvariságot, tisztelettudást, tapintatot várja el, amit ő is ad. Egyenlők viszonya abban az értelemben is, hogy mindkettő ember, kapcsolatuk a kölcsönös bizalom nélkül lehetetlen, hogy társak a nevelésben, nem pedig egymásnak vagy egymás munkájának eszközei. Egyenlők viszonya az egymásért érzett felelősségben is. Ugyanakkor a pedagógus és a tanítvány viszonya a nem egyenlők viszonya is abban az értelemben, hogy a pedagógus felnőtt, kialakult személyiség, a tanítvány pedig kialakulóban levő személyiség. A pedagógus elvileg a társadalom által kívánatos szocialista erkölcs hordozója, megtestesítője, a tanítvány pedig a családi közvetítésű heterogén rétegerkölcscsöke. Ebben benne van az erkölcsi homogenitás és heterogenitás (sokféleség) feszültsége. A kialakult erkölcsiségű pedagógus és a kialakulóban levő erkölcsiségű tanítvány kölcsönhatásában megy végbe a pedagógus erkölcskövetítő szerepe úgy, hogy ezt a nevelést ő irányítja. Ez adja meg felelősségét, amely más foglalkozási csoportokhoz viszonyítva részben mélyebb, sokrétűbb, de megosztott felelősség. A pedagógus és a tanítvány viszonyának tartalmát – a nevelést – azért a pedagógus irányítja, mert hatalma van, rendelkezik a szaktudás nevelő hatalmával, mert tudja, hogy mikor kell élnie a jutalmazó és büntető, rendeletekből és személyes érdekeiből fakadó hatalmával.

5. A pedagógus és a tanítvány viszonyának célszerűségéből következik, hogy ez a viszony totális viszony. Ebben a kapcsolatban mindkét fél az egész személyiségével részt vesz. Ezért jelenhet meg ebben a kapcsolatban a pedagógus példaként, magatartásmintaként, emberi mintaként, akihez a tanítvány hasonlóvá kíván válni, vagy éppen olyan nem akar lenni. A pedagógus példakép mivolta, mint egy erkölcsi érték- és normarendszer megszemélyesítője ebben a kapcsolatban tiszteletben és tekintélyben fejeződik ki. Ennek a tekintélynek ép-

pen az a sajátossága, hogy benne a tekintély fajtái (politikai, erkölcsi, szakmai, szellemi stb.) szinterizálódnak, egységes emberi tekintélyként jelennek meg. Így készítenek követésre. Ennek a tekintélynek szimbólumai nincsenek, csak súlya van. Ezt a pedagógus munkája, munkájának minősége, hatékonysága, személyiségének értékei adják meg. Különössége abban van, hogy megszerezheti az, aki nem pályázik rá, s kergetheti az, aki élete célját elérésében látja.

6. A pedagógus és a tanítvány viszonyának jellemzője az erkölcsi totalitás közvetítése és az elsajátítás aktivitása is. Amíg pl. az orvos és a beteg viszonyában az élet, az egészség a legfőbb értékek, addig a pedagógus és a tanítvány viszonyában nem egy kiemelt érték körül csoportosul a norma- és értékrendszer, hanem e viszony erkölcsi tartalma egy egész érték- és normarendszer, a társadalom által elfogadott, kívánatosnak tartott erkölcsi érték- és normarendszer. Ez a sajátosság a kapcsolat totalis, rendszeres, tartós, folyamatos jellegéből következik. Ezért ebben a kapcsolatban a pedagógus mindig úgy jelenik meg, mint egy erkölcsi érték- és normarendszer hordozója. A kapcsolat meghatározó szerepét is úgy játsza, hogy a tanítvány is mind aktívabb részese legyen a nevelési folyamatnak. A tanítvány aktivitásának mértéke és tartalma fejlettségének függvénye.

7. A pedagógus és a tanítvány viszonyának jellemzője a tartósság, a rendszeresség, a hosszú életű kapcsolat. Ez a rendszeresség és a hosszú időtartam a kapcsolatban résztvevők személyiségének alakulása szempontjából fontos. A kapcsolat rendszeressége és hosszan tartó ideje megadja mindkét fél kölcsönös változásának, különösen a tanítványok változásának formai feltételeit, a személyiség egészének formálását.

8. A pedagógus és a tanítvány viszonyát a „háttérkapcsolatok” másodlagosan determinálják. Háttérkapcsolatoknak nevezzük a tanár-szülő, a tanár-tanár, a tanár-iskolavezetés, iskola-szűkebb társadalmi környezet stb. kapcsolatokat. Ezek általában nem meghatározóan, de mindig módosítóan hatnak a pedagógus és a

tanítvány viszonyára, e viszony tartalmára, a nevelésre. Ezért mi a pedagógus és a tanítvány viszonyát – többek között – egy sajátos funkcionális viszonyrendszer középpontjaként fogjuk fel, amelyet a háttér emberi kapcsolatok egész rendszere vesz körül. Az a tény, hogy a pedagógus és a tanítvány kapcsolata egy funkcionális emberi kapcsolatrendszer középpontjában helyezkedik el, megadja annak lehetőségét, hogy a pedagógus folyamatos és tartós kapcsolatban legyen a társadalom minden rétegével; munkája, élete a közérdeklődés tárgyá legyen, amire az egész társadalom érzékenyen reagál. Amíg az orvost, bírót, politikust élete munkájáért a közvélemény csodálja vagy elítéli, addig a pedagógus élete és munkája mindig modellt a szülők és a tanítványok számára. Ezért nemcsak tanítványa személyiségének fejlődésére hat, de a szülőkére is, közvetve pedig az egész felnőtt társadalom fejlődésére.

Vázlatosan áttekintve a pedagógus és a tanítvány viszonyának a téma szempontjából legfontosabbnak tartott specifikumait úgy ítéljük meg, hogy a nevelési viszonyok erkölcsé, a nevelési viszonyok etikája, lényege is csak a pedagógus és a tanítvány viszonyában, e viszony kölcsönhatásos jellegében ragadható meg. Az ilyen megközelítés jelölésére használjuk az előbbi kifejezéseket. Ezzel álláspontunkat meg kívánjuk különböztetni a „tanáretika”, „pedagógus-etika”, de részben a „pedagógiai” etika kifejezések mögött levő tartalmi és módszertani álláspontoktól. Úgy tűnik, hogy ez a megközelítési mód alkalmasnak látszik arra is, hogy a nevelési viszonyok etikáját megkülönböztessük a szélesebb értelemben vett erkölcspedagógiától (a társadalom erkölcsi nevelésének elveitől, módszereitől és gyakorlatától), az erkölcspropagandától, mind pedig a szűkebb értelemben vett iskolai erkölcsi neveléstől. Ezzel már arra is válaszoltunk, hogy sem az erkölcsből a pedagógiához, sem a pedagógiából az erkölcshez való közelítés mint kutatási módszer, kiindulópont nem fogadható el, mert egyoldalú, a kettő szintézise a kívánatos és célszerű.

DR. NAGY ANTAL